

Med drugo svetovno vojno je nemški okupator zaplenil večino podjetij in trgovin, industrijske obrate pa je preusmeril v izdelavo izdelkov za potrebe nemške vojske: delov za torpede, finomehanske izdelke za letala, vojaško obleko in obutev.

S povojno spremembo družbenega in gospodarskega sistema so tudi v Kranju potekali številni procesi proti industrialcem, trgovcem in obrtnikom. Očitali so jim sodelovanje z okupatorjem, črnoborzijanstvo, špekulantstvo, sabotažo. Razstava in katalog jasno dokumentirata do sedaj zamolčane obsodbe, prisilno delo v taboriščih, kaznovanja z zaporom, zaplembe premoženja, prisilne odvzeme upravljanja podjetij in celo usmrnitev kranjskih meščanov s podjetniško žilico v letih 1946–1948, to pa je novost v slovenski arhivistiki. "Treba se je soočiti tudi s temi manj svetlimi trenutki naše zgodovine", dodaja ob koncu avtorica Marija Kos.

Namen razstave, navezati stike s potomci nekdanjih kranjskih podjetnikov in evidentirati njihovo arhivsko in dokumentarno gradivo, je bil dosežen. Odzvale so se družine Berjak, Pirc, Prah, Božič, Gros in Zabret, in Zgodovinskemu arhivu Ljubljana poklonile del svojega družinskega gradiva.

Velik odmev razstave med obiskovalci, bilo jih je prek 1300, številna poročila v osrednjih in lokalnih tiskanih medijih, na radiu ter prispevek na Radiu in televiziji Slovenija nakazujejo pravo smer delovanja kolegov arhivistov iz kranjske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki s predstavitvijo skrbno hranjenih dokumentov širši slovenski javnosti omogočajo pogled na slovensko polpreteklo zgodovino in krepijo našo kulturno samozavest.

Polona Roblek

Razstava Prospekti mariborske industrije (1945–2005)

V vseh devetih vitrinah razstavnega prostora v UKM je bilo od 23. 9. 2006 do 19. 10. 2006 prikazanih 98 enot ekonomskopropagandnega gradiva iz 40 podjetij iz Maribora in treh njihovih obratov. Prevladovali so prospekti, znatno manj je bilo referenčnih list in prodajnih katalogov. 53 enot je bilo iz Univerzitetne knjižnice Maribor UKM,¹ 41 jih je bilo iz arhiva popisnih listov tehniške dediščine Zveze društev inženirjev in tehnikov ZDIT Maribor, tri iz fundusa Pokrajinskega arhiva Maribor PAM, ena pa iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor MNOM.

¹ Zbirka drobnih tiskov v okviru Enote za domoznanstvo.

Osnovni namen razstave je bil omogočiti osnovno predstavo o številnosti mariborskih podjetij najrazličnejših področij, o raznolikosti njihovih proizvodnih programov, ki so sicer pogosto segali prek osnovne dejavnosti, po kateri je bilo podjetje prepoznavno. Zato se je bilo treba pri končni izbiri gradiva za uvrstitev v vitrine na tej razstavi omejiti na podjetja znotraj meja mesta Maribora in na njihove najpomembnejše proizvodne programe in izdelke. Glede danih prostorskih možnosti² je bilo nemogoče prikazati še kaj več. Zlasti velja to za tiste izdelke, ki so nastali z domačo ustvarjalnostjo, domiselnostjo, znanjem in spretnostjo. Če bi hoteli prikazati izdelke in proizvodne programe ter dejavnosti enega samega izmed velikih mariborskih podjetij, bi potrebovali vse vitrine, kar jih ima na voljo razstavni prostor UKM. Če pa bi hoteli predstaviti vse proizvodne programe in posamezne izdelke vseh podjetij, ki so bila zastopana v vitrinah na tej razstavi, bi potrebovali velike razstavne prostore, tako da bi razstava spominjala na knjižni sejem, le da bi bila namesto imen knjižnih založb navedena imena podjetij, od katerih jih (pre)mnogih ni več.

Med prospekti je treba omeniti Tamovo knjižico iz obdobja 1947–1948, ki prikazuje tovarno tudi kot proizvajalca najzahtevnejših obdelovalnih orodij, knjižico Metalne iz začetka petdesetih let, ki predstavlja podjetje z imenom Franc Leskošek, vendar že takrat pomembnega proizvajalca hidromehanske opreme in

Ob vitrinah. Ena od fotografij razstave, posnetih za članek v Večeru z naslovom "Newsakdanja razstava v Univerzitetni knjižnici Maribor". (Fotoarhiv Večera. Foto: Sašo Bizjak)

² V razstavišču je devet enakih vitrin. Razstavna površina vsake od njih je 116 cm x 116 cm. Torej je mogoče namestiti v vsako vitrino po šest prospektov, odprtih kot knjiga formata A3 ali po dvanajst prospektov kot list formata A4. Torej lahko namestimo v devet vitrin skupno 54 prospektov, odprtih kot knjiga formata A3 ali 108 prospektov kot list formata A4. V vsako vitrino je mogoče namestiti po tri vrste prospektov pokončnega formata A4.

Preglednica zastopanosti posameznih podjetij po vitrinah glede na zvrst:

Proizvodne dejavnosti (panoge)	Podjetje ³ (število enot)	Skupno število enot v vitrini
Kovinskopredelovalna industrija	TAM (9)	9
Kovinskopredelovalna industrija	TVT (3), Metalna (7)	10
Kovinskopredelovalna industrija	Hidromontaža (8), IMP Maribor (2), Cevovod (2)	12
Kovinskopredelovalna industrija	Strojna (1), Primat (5), Nikrom (1), Mariborska livarna (4)	11
Kovinskopredelovalna – elektro industrija	Elektrokovina (5), TSN (3), SM Strojoplast (2), Vesna (3)	13
Tekstilna industrija	MTT (2), PIK (2), TSP (1), Svila-tekstilna tovarna (1), Merinka (1)	7
Gradbeništvo in industrija gradbenega materiala (opekarne, steklo)	GP Gradis Ljubljana: Biro za projektiranje Maribor, Kovinski obrati na Studencih (3), SGP Konstruktor (4), Stavbar (1), Opekarna Košaki (1), Opekarna Radvanje (1), Kristal (2)	12
Energetika, tiskarstvo, papirna in kartonažna industrija	Dravske elektrarne Maribor DEM (2), Plinarna (2), GZP Mariborski tisk (2), Dravska tiskarna (2), Embalaža (2)	10
Industrija maziv, predelava sekundarnih surovin, industrija abrazivnih materialov, površinska zaščita, prehranska industrija industrija čistil in kozmetike	Mapetrol (1), Surovina (1), Tovarna umetnih brusov Maribor Swaty (2), Tekol (1) Intes (1), Mariborske mlekarnice (1), Košaki, tovarna mesnih izdelkov (1), Talis (1), Vinag (1) Zlatorog (4)	14
Skupno:		98

žerjavov. Mlajše obiskovalce je najverjetneje pritegnila zloženka GZP Mariborski tisk, ki vabi učence višjih razredov osemletk v oblike srednješolskega šolanja za grafično dejavnost za šolsko leto 1994/95, prav gotovo pa jih je presenetilo, da je podjetje Nikrom izdelovalo smučarske vezi Antigips po patentu domačega izumitelja.

Razstava, ki smo jo pripravili, se je pri predstavitvi ekonomskopropagandnega gradiva omejila na gradivo, ki ga je glede na njegovo velikost mogoče dati v vitrine. Morda bi večje zvrsti ekonomskopropagandnega gradiva, kot so plakati, kdaj posebej predstavili in jih bibliografsko klasificirali.

V eni od prihodnjih razstav o industrijskem razvoju v Mariboru in njegovi okolici bi lahko predstavili tudi almanaha in posebne številke tovarniških glasil,

ki so izšle ob raznih okroglih obletnicah in pomembnih dogodkih, saj bi to dalo kljub določeni meri enostranskosti v prikazovanju vendarle širšo sliko o industrijskem obdobju v socializmu. O življenju delavstva in delu v neposredni proizvodnji (fotografije s podnapisi v rubriki *Večerovo podstrešje* v Večerovi sobotni prilogi) ima časopisna hiša Večer v svojem arhivu veliko zbirko posnetkov, ki bi jih lahko vključili v razstavo almanahov in posebnih števil, še primerneje pa bi bilo, če bi jih zbrali in prikazali na samostojni razstavi.

Razstava v UKM opozarja, da v dobi, ki jo imenujemo sicer postmoderna, še zdaleč ni obdelano in ovrednoteno gradivo iz industrijske dobe. Le kdaj bodo ta nema, a vendarle zgovorna pričevanja ustrezno bibliografsko obdelana?

³ Zaradi boljše preglednosti smo uporabili le začetnice vsepovsod tam, kjer je podjetje po njih prepoznavno. Tako tudi v primeru imena. Primer: namesto polnega naziva: *TEKOL, podjetje za tehnično zaščitna dela* smo vstavili v preglednico le osnovno ime tovarne. Besedo *Maribor* smo izpuščali, kjer je le bilo mogoče, razen pri Industrijskem montažnem podjetju IMP s sedežem v Ljubljani in obrati drugod po Sloveniji. Kolikor je bil uporabljen pridevnik, na primer *Mariborske mlekarnice* smo jo obdržali.